

Kraków, dnia 25 września 2023 r.

Prof. dr hab. inż. arch. Dominika Kuśnierz-Krupa
Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej
Ul. Podchorążych 1, 30-084 Kraków
email: dominika.kusnierz-krupa@pk.edu.pl

RECENZJA

**pracy doktorskiej mgr inż. arch. Agnieszki Litwy
pt. „Ceramika architektoniczna w dekoracji
wrocławskich fasad z lat 1919-1933 oraz przykłady jej
ochrony”**

opracowanej pod kierunkiem:

**dr hab. inż. arch. Krystyna Kirschke, prof. uczelni
w związku z wszczętym przewodem doktorskim
na Wydziale Architektury Politechniki Wrocławskiej**

I. Podstawy opracowania:

1. Zlecenie na opracowanie recenzji (pismo nr W1/4020/62/2023) z dnia 10.08.2023 roku;
2. Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 z późniejszymi zmianami);
3. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 3 października 2014 r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora (Dz. U. poz. 1383, z późniejszymi zmianami);
4. Egzemplarz pracy doktorskiej.

II. Recenzja

II.1. Uwagi wstępne

Recenzowana praca doktorska została opracowana przez mgr inż. arch. Agnieszkę Litwę, pod kierunkiem dr hab. inż. arch. Krystyny Kirschke, prof. uczelni na Wydziale Architektury Politechniki Wrocławskiej. Dysertacja liczy 319 stron, w tym tekst zasadniczy, streszczenie w języku polskim oraz angielskim, bibliografię w ilości 324 pozycji (opublikowanych) oraz spis ilustracji w ilości 426 pozycji.

Praca dotyczy problematyki kompozycji i struktury elewacji obiektów zrealizowanych we Wrocławiu, w latach 1919-1933, których fasady lub ważne dla ich kompozycji detale wykonano z ceramiki budowlanej (Baukeramik). Jak podaje Autorka zakres czasowy pracy związany jest ze społeczną rewolucją, jaka dokonała się w Republice Weimarskiej po I wojnie światowej, co podczas krótkiego okresu stabilności gospodarczej i politycznej przełożyło się na powstanie licznych realizacji architektonicznych utrzymanych w różnych nurtach funkcjonalizmu i modernizmu.

Należy zaznaczyć, że recenzowana dysertacja uporządkowała, usystematyzowała i wzbogaciła bieżącą wiedzę w wybranej problematyce, co wydaje się mieć istotne znaczenie m.in. dla procesu rewaloryzacji i ochrony analizowanych obiektów i ich detalu architektonicznego.

Dysertacja odpowiada wymogom stawianym dysertacjom doktorskim. Ma klasyczną konstrukcję. Została ona opracowana w sposób uporządkowany, logicznie, z wykorzystaniem właściwych metod badawczych oraz po wnikliwej analizie stanu badań w zakresie przedmiotowej problematyki.

II.2. Uwagi szczegółowe

Praca doktorska Pani Agnieszki Litwy została podzielona na pięć rozdziałów, które poprzedza Wstęp, a kończą Wnioski i podsumowanie, po których następują niezbędne, wcześniej już wymienione, zestawienia takie jak: Mapa Breslau z 1934 roku; streszczenia w języku polskim oraz angielskim; bibliografia oraz spis ilustracji.

We Wstępie Doktorantka scharakteryzowała przedmiot przeprowadzonych przez siebie badań stwierdzając, że podjęta problematyka dotyczy obiektów zrealizowanych w latach 1918-1933 we Wrocławiu, których elewacje lub ważne dla ich kompozycji detale wykonano z ceramiki architektonicznej.

Przedstawiła także zakres czasowy i terytorialny przeprowadzonych studiów, tło historyczne związane z badanym zjawiskiem, a także cele badań, metody, strukturę dysertacji oraz dotychczasowe ustalenia badawcze w obranej problematyce.

W przedmiotowym rozdziale Autorka wskazała również dwie tezy pracy. Pierwsza to stwierdzenie, iż „zastosowanie w elewacjach wrocławskich budynków doby modernizmu ceramiki architektonicznej i artystycznej nadało tym obiektom walory unikalności i zapewniło im niezwykłą trwałość. Dzięki temu do dziś zachowały swoją pierwotną strukturę i kolorystykę, co nadaje im autentyczności i określa tożsamość miejsca dla kolejnych pokoleń mieszkańców miasta”. Według drugiej zaś: „Kompozycje ceramicznych fasad z epoki Republiki Weimarskiej i ich artystyczny detal stanowią ważne dziedzictwo architektoniczne Wrocławia, które należy chronić poprzez wpisywanie kolejnych obiektów do Rejestru Zabytków, a podczas ich rewaloryzacji wypracować procedury, które pozwolą koordynować prace grona specjalistów i wykonawców, zgodnie ze schematem Research by Design”.

Rozdział pierwszy, składający się z trzech podrozdziałów, Autorka poświęciła zarysowi zastosowań ceramiki architektonicznej w latach 1900-1933, w obiektach utrzymanych w konwencjach modernistycznych. Rozwiązania w Breslau przedstawiła na tle realizacji niemieckich.

Doktorantka omówiła tutaj również wybrane pojęcia dotyczące modernistycznych stylów architektonicznych na obszarze Niemiec w latach 1900-1933 (Heimatschutzarchitektur; Neues Bauen; Neue Sachlichkeit; Moderne Architektur; Expressionismus; Art Déco oraz Streamline Moderne). Zaprezentowała także architektoniczne nurty modernistyczne przed I wojną światową i w czasach Republiki Weimarskiej w Niemczech, w zakresie genezy i typów fasad licowanych ceramiką, dzieląc chronologicznie na: lata 1900-1919 oraz 1919-1933.

W przedmiotowym rozdziale dokonała również charakterystyki zastosowania ceramiki architektonicznej w fasadach wrocławskich obiektów usługowych i przemysłowych w latach 1900-1933. W tym zakresie omówiono genezę zastosowań ceramiki architektonicznej na fasadach obiektów protomodernistycznych we Wrocławiu w latach 1900-1918 oraz wrocławską architekturę ceglaną w latach 1919-1933.

W rozdziale drugim, który, podobnie jak pierwszy, został podzielony na 3 podrozdziały, Autorka przedstawiła rozwój technologii produkcji cegieł licowych i klinkieru oraz definicje związanych z tym pojęć; zagadnienie niemieckich wystaw ceramiki architektonicznej w latach 1919-1932, a także działalność wybranych

cegielni dostarczających wyroby ceramiczne na budowę wrocławskich obiektów z lat 20-tych i 30-tych XX wieku.

Rozdział kolejny, na który składa się sześć podrozdziałów Doktorantka poświęciła problematyce wybranych obiektów użyteczności publicznej i przemysłowych Wrocławia wzniesionych z wykorzystaniem ceramiki architektonicznej. W rozdziale tym omówiła takie obiekty jak: dawne Prezydium Policji (Polizeipräsidium); pocztę Czekową – Postscheckamt (obecnie Poczta Główna) przy ul. Zygmunta Krasińskiego 1; Warenhaus A. Wertheim (obecnie Dom Handlowy Renoma) przy ul. Świdnickiej 40; dawny Krajowy Urząd Skarbowy – Landesfinanzamt (obecnie Zakład Ubezpieczeń Społecznych we Wrocławiu) przy ul. Bernarda Pretficza 1; pralnię i farbiarnię W. Kelling Breslau w zakresie ceramiki architektonicznej fasady obiektu i detalu wewnątrz budynku administracyjnego przy ul. Krakowskiej 180b oraz fabrykę Berliner Spiritusgesellschaft mbH (obecnie Kampania Spirytusowa Wratislavia Polmos Wrocław) przy ul. Monopolowej 4.

Rozdział czwarty dotyczy z kolei przykładów zastosowania ceramiki budowlanej i ceramiki artystycznej w zespołach zabudowy mieszkaniowej, w tym na terenie osiedli wraz ze szkołami i kościołami. Doktorantka dokonała analizy: Osiedla Sępólno – Zimpel (w zakresie domów mieszkalnych, szkoły i kościoła, będących częścią kompleksowego założenia urbanistycznego); Popowice - Pöpelwitz Siedlung (w zakresie domów mieszkalnych, szkoły i kościoła); Osiedla Szczepin - Westend Siedlung; południowo-zachodnich przedmieść Breslau: Osiedla Gajowice - Gabitz i Grabiszyn - Grabschen-Eichborngarten (w obszarze domów mieszkalnych, szkoły i kościoła); Osiedla na przedmieściu Odrzańskim - Oder-Stadtteil oraz osiedli mieszkaniowych na peryferiach miasta.

Ostatni z siedmiu podrozdziałów Autorka pracy poświęciła problematyce portali ceramicznych, kamiennych i ze sztucznego kamienia (betonu) w domach wielorodzinnych.

W rozdziale piątym, ostatnim przed podsumowaniem pracy Doktorantka zaprezentowała przykłady rewitalizacji wybranych wrocławskich obiektów oraz dotyczące ich problemy konserwatorskie. Przedmiotowy rozdział podzielono na cztery podrozdziały, z których każdy dotyczy innego obiektu lub zespołu. W pierwszym Autorka omówiła proces odbudowy, rekonstrukcji i konserwacji elementów ceramicznych z klinkieru w gmachu Poczty Głównej we Wrocławiu w latach 1945-2021. Drugi dotyczy przebudowy i rozbudowy w latach 2005-2009 Domu Handlowego „Renoma”. W kolejnym przedstawiono próby rekonstrukcji i konserwacji elementów ceramicznych w gmachu ZUS (dawny Landesfinanzamt). Ostatni

podrozdział zawiera analizy obiektu dawnej Pralni w zakresie przywrócenia pierwotnych walorów reprezentacyjnych budynku administracyjnego.

Pracę kończą Wnioski i podsumowanie. Autorka konkretnie wskazuje tutaj znaczenie jakie Jej praca ma dla wybranej problematyki. Dysertacja bowiem bez wątpienia przyczyniła się do usystematyzowanie wiedzy w zakresie obiektów usługowych, przemysłowych i wielorodzinnych domów mieszkalnych zrealizowanych w latach 1918-1933 w Breslau, których całe fasady albo ważne dla ich kompozycji detale wykonano z ceramiki architektonicznej.

Doktorantka zrealizowała obrane na wstępie badań cele oraz udowodniła postawione we Wstępie pracy tezy.

Przedmiotowa praca odpowiada na szereg pytań badawczych. Autorka ustaliła m.in. genezę i ewolucję protomodernistycznych i modernistycznych teorii architektonicznych, zakładających różny sposób i zakres stosowania w fasadach ceramiki architektonicznej. Nakreśliła także jaki wpływ dla kształtowania się architektury opartej o ceramiczne fasady miały zdarzenia i zjawiska takie, jak paryskie wystawy ogólnoswiatowe sztuki i wzornictwa z lat 1925 i 1937. Doktorantka usystematyzowała również wiedzę w obszarze rozwoju technologicznego produkcji ceramiki budowlanej i architektonicznej w Niemczech w latach 20-tych XX wieku z uwzględnieniem roli jaką mieli tutaj Richard Blumenfeld oraz John Martens.

Dużym walorem dysertacji jest fakt, iż omówiono w niej także stan zachowania ceramicznych fasad badanych obiektów. Doktorantka określiła go, w odniesieniu do obiektów mieszkalnych jako „przeważnie zły” lub „zadawalający”, stwierdzając przy tym, iż obecnie istnieją poważne zagrożenia dla zabytkowej substancji tych obiektów. Zwróciła również uwagę, że z kolei wrocławskie budynki postindustrialne przez lata nie były traktowane jako zabytki i dlatego większość z nich została wyburzona. Z tego zasobu ocalało zaledwie kilka kompleksów i kilkanaście budynków administracyjnych, które wcześniej wchodziły w skład dużych zespołów fabrycznych. W ramach tego zbioru nieco lepszy stan elewacji Autorka zdiagnozowała w przypadku budynków usługowych, z których większość jest wpisana do rejestru zabytków i ma instytucjonalnych właścicieli. Zwróciła przy tym uwagę, że jedynie nieliczna grupa obiektów została poddana profesjonalnej rewaloryzacji i w tych przypadkach ich stan jest bardzo dobry.

Na koniec należy zwrócić uwagę na fakt, że Autorka pokusiła się także o dokonanie analizy poziomu bieżącej ochrony konserwatorskiej (ustawowej) omawianych obiektów. Na tej podstawie stwierdziła, że obecnie jedynie około 15% tego cennego zasobu jest objęte wpisem do rejestru zabytków, co niewątpliwe

wskazuje na potrzebę pilnej weryfikacji tego stanu rzeczy przez służby konserwatorskie.

Recenzent przedmiotową pracę doktorską ocenia jednoznacznie pozytywnie. Jest ona bardzo obszerna, wielowątkowa, dotyczy bardzo dużego pola badawczego i z tego zapewne wynika pojawiające się niekiedy odczucie pewnego „przetłoczenia” przekazywanymi informacjami. Może Wstęp powinien być krótszy, a informacje takie jak cele badań, metody, teza oraz stan badań zawarte w kolejnym, osobnym rozdziale? Jest to jednak uwaga o charakterze polemicznym.

Przedmiotowa dysertacja ze względu na swoje wartości naukowe i wdrożeniowe powinna, zdaniem recenzenta, zostać opublikowana. Będzie zapewne interesującą pozycją nie tylko dla profesjonalistów, w tym architektów, konserwatorów, historyków sztuki czy inżynierów, ale także dla mieszkańców Wrocławia inwestujących się historią miasta i jego zabytkami. Gdyby praca miała być opublikowana, ważna będzie korekta techniczna ponieważ gdzieś w tekście występują pewne niedociągnięcia językowe.

Na końcu należy dodać, iż tekst pracy znakomicie uzupełnia materiał ilustracyjny zgromadzony i opracowany przez Autorkę. Daje on jeszcze głębsze pojęcie o obiektach, które są przedmiotem badań. Szczególnie ważną ryciną jest tutaj Mapa Breslau z 1934 roku, opracowana przez Doktorantkę pod kątem lokalizacji na terenie miasta analizowanych i omawianych w pracy obiektów i zespołów.

II.3. Podsumowanie

Podsumowując, przedstawiona do recenzji praca doktorska autorstwa mgr inż. arch. Agnieszki Litwy zatytułowana „Ceramika architektoniczna w dekoracji wrocławskich fasad z lat 1919-1933 oraz przykłady jej ochrony”, przygotowana pod kierunkiem dr hab. inż. arch. Krystyna Kirschke, prof. uczelni została, zdaniem recenzenta, wnikliwie i rzetelnie opracowana. Wnosi także nowe ustalenia do wiedzy w zakresie wrocławskich kamienic.

Doktorantka wykazała się znajomością metod badawczych, umiejętnością wykonywania kwerend archiwalnych oraz przeprowadzania analiz oraz syntezy badań w podjętym przez siebie obszarze. Daje się odczuć także Jej duże zaangażowanie w opracowanie tego wielowątkowego i bez wątpienia trudnego do kompleksowego przebadania tematu.

Ustalenia naukowe zawarte w pracy będą z pewnością przydatne w bieżącej polityce konserwatorskiej, w procesie ochrony i rewaloryzacji omawianych obiektów,

a także w zakresie opracowywania dokumentów planistycznych dla analizowanych obszarów.

Nieliczne, drobne uwagi wskazane przez recenzenta nie umniejszają wartości przedmiotowej rozprawy, która, wypełnia wymagania cytowanej na wstępie Ustawy.

Powyższe pozwala na dopuszczenie mgr inż. arch. Agnieszki Litwy do dalszych etapów postępowania o nadanie stopnia doktora nauk inżynieryjno-technicznych w dyscyplinie architektura i urbanistyka.

Recenzent wnioskuje także o wyróżnienie tej dysertacji ze względu na wysokie walory naukowe oraz charakter wdrożeniowy.

Na tym recenzję zakończono.

